

ВЗАЄМИНИ ЦЕРКОВНОСЛОВ'ЯНСЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВ: ПОГЛЯД КРИЗЬ СТОЛІТТЯ

Церковнослов'янська мова – мова православного богослужіння – відіграла неабияку роль у становленні української духовності, культури й писемності, вона збагатила народне мовлення і до сьогодні є невичерпним джерелом ідейного й художнього впливу на різноманітні стилі української мови. Українська мова увібрала чимало лексичних та морфологічних елементів церковнослов'янської мови, вивчення яких допомагає усвідомити закономірності розвитку мови української. Багато мовознавців як українських, так і зарубіжних досліджували взаємини церковнослов'янської та української мов (Л. Булаховський, О. Горбач, А. Майборода, І. Огієнко, Г. Півторак, В. Русанівський, М. Скаб, М. Станівський, Л. Ткач, М. Трубецької, Б. Успенський, Г. Хабургаєв, Л. Шевченко та ін.). Однак ці проблеми залишаються актуальними й сьогодні. Мета нашої розвідки – охарактеризувати церковнослов'янізми в українській мові на тлі історії взаємин цих двох мов.

Європейські народи та культури, зокрема й українська, формувалися великою мірою на основі християнства. Чимало літературних мов християнських народів виникло через потребу мати власний переклад Святого Письма. Таким чином з'явилася старочерковнослов'янська, чи старослов'янська, мова, яка виникла як мова перекладу християнських богослужбових книг з грецької з метою наблизити розуміння літургійних богослужінь у церкві та поширити християнство на слов'янських землях.

З XV ст., коли український народ вже мало розумів церковнослов'янську мову, з'явилася ідея перекласти біблійні тексти живою народною мовою. З цього приводу В. Русанівський зазначає: “Безпосередня розмова людини з Богом вимагала взаєморозуміння, а це можливо лише за послуговування рідною мовою. Отож “єреси” мають безпосередній стосунок до проникнення простої мови – а це була мова юридичних документів – у конфесійну літературу, а також полемічну й художню” [7, 63]. Такі реформаційні рухи поширювалися в Україні переважно через Польщу, яку захопили протестантські ідеї Чехії, де під впливом гуситства чеську мову використовували в усіх сферах релігійного життя [12, 58]. І це мало неабиякий вплив на релігійне та культурно-освітнє життя в Україні. Як зауважує Митрополит Іларіон (І. Огієнко): “Ідея Святого Письма живою мовою була в передових людей XV-XVI віків настільки дозрілою, що за неї вхопилися тоді представники всіх вір. У цім проявився той звичайний культурний поступ, який бачимо в історії всіх церков. [...] До того часу літературною мовою була в нас мова церковнослов'янська, як у народів католицьких – латина. Це тільки з часу Реформації прийнято в Україні мовою літературною живу народну мову, і стали вже нею писати книжки; до цієї доби не маємо ані одної книжки, писаної живою українською мовою. Українська жива мова, ставши з половини XVI ст. мовою Св. Письма й церкви, тим самим вже ставала мовою літературною. Духовенство, як то було й по інших країнах, стало пильнувати чистоти тієї мови, якою говорило в церкві й писало богословські книжки; на цьому дуже виграла українська мова: вона сильно зростала й літературно вигладилася за самий навіть XVI вік. Уже під кінець цього століття богословська література, писана доброю, живою українською мовою, набирала показних розмірів” [5, 111-112].

Серед слов'янських мов як минулого, так і сучасності церковнослов'янська мова посідає особливе місце. Впродовж більше десяти століть ця мова обслуговувала релігійні та культурні потреби православних слов'ян, не ототожнюючись при цьому з жодною іншою національною слов'янською мовою. За часів середньовіччя чимало народів користувалися церковною мовою як мовою літературною, бо літературна мова не виходила за церковні межі, оскільки обидві сфери – церковна й літературна – майже взаємно покривалися.

Церковнослов'янська мова ніколи не існувала ізольовано від національних слов'янських мов, впливаючи постійно на інші мови, вона й сама зазнавала впливу з боку української, російської, сербської, болгарської та інших мов. Таке явище інтерпретують так, що церковнослов'янська мова мала певні системні зв'язки з національними слов'янськими мовами. Лінгвісти роблять різноманітні спроби описати ці зв'язки. Однією з них є намагання виокремити різні типи церковнослов'янізмів за їх стосунками до тієї чи тієї національної слов'янської мови. За словами російського вченого О. Мусоріна, мовна одиниця, що представляла собою церковнослов'янізм однієї слов'янської мови, може бути зовсім іншою за своїми лексичним та граматичним значеннями в іншій слов'янській мові. Так, наприклад, неповноголосне *град* є церковнослов'янізмом щодо російської мови, на відміну від болгарської. Але в церковнослов'янській мові існує певна кількість мовних одиниць, які відсутні в усіх національних слов'янських мовах. Такі мовні одиниці, за О. Мусоріним, потрібно називати абсолютними церковнослов'янізмами. Прикладом абсолютних церковнослов'янізмів, на думку автора, можуть

служувати іменники **пиргъ** – (πύργος) = башня [6, 424], **пардалъ** – (греч.) = рысь, звѣрь, то же, что пардъ [6, 408], **всѹе** = тщетно, напрасно [6, 105]. На ранньому етапі існування церковнослов'янської мови абсолютних церковнослов'янзмів було небагато, вони були переважно запозиченнями з неслов'янських мов або їх кальками. Пізніше кількість абсолютних церковнослов'янзмів зростала, оскільки в процесі свого історичного розвитку національні слов'янські мови поширювали й чимало власних мовних одиниць, які продовжували вживатися і в церковнослов'янській мові, і це дало змогу протиставляти церковнослов'янську мову всім національним слов'янським мовам [3, 1].

Отже, якщо церковнослов'янізми трактувати як запозичення будь-якою слов'янською мовою із церковнослов'янської, то варто було б класифікувати їх стосовно опозиції “церковнослов'янська мова – конкретна слов'янська мова”. Така класифікація представлена Є. Ітєсь для аналізу церковнослов'янзмів у російській мові [2, 80-81]. Спробуємо пристосувати цю класифікацію до мови української.

Відповідно до цієї класифікації, усі лексичні церковнослов'янізми поділяють на три групи. До першої групи належать церковнослов'янізми, чужі для української мови як за зовнішніми, так і за внутрішніми ознаками, тобто як за зовнішньою формою, так і за семантикою. До другої групи – церковнослов'янізми, чужі для української мови тільки за зовнішніми ознаками. І до третьої групи – церковнослов'янізми, чужі для української мови лише за змістом.

Церковнослов'янізми першої групи, чужі для української мови як за зовнішніми, так і за внутрішніми ознаками, залишалися такими до того часу, поки були чужими для народного побуту і свідомості та позначали позамовні реалії за ранніх часів християнства на Русі. Однак з часом християнство ставало звичним явищем, невід'ємною частиною дійсності, величезна кількість церковнослов'янзмів поступово втрачала свою понятійну “чужинність”. Порівняймо приклади церковнослов'янських лексем за словником церковнослов'янської мови Г. Дьяченка та словником української мови в 11-и томах, які стали надбанням української мови і не мають сьогодні відтінку чужомовності: **Раса** – (греч.) = собственно: поношенная, не стянута одежда, вретисце. Такъ называется верхнее одѣяніе лицъ духовнаго сана и монаховъ [6, 566] → *Ряса* – верхній довгий одяг у талію з широкими рукавами у православного духовенства [10, VIII, 925]; **Ореолъ** = 1) сіяніе, кругъ изъ лучей, которымъ живописцы окружають голову Спасителя, Богородицы и святыхъ, вѣнчикъ; 2) высшая степень славы [6, 387] → *Ореол* – 1. Променисте коло, сяйво навкруг голови Бога, святого на іконах, культових картинах, скульптурах та ін.; 2. перен. Атмосфера слави, успіху, пошани та ін. навколо кого-небудь [...] [10, V, 744]; **Вечерна** = одно изъ суточныхъ богослуженій, совершаемое вечеромъ [...] [6, 74] → *Вечерня* – відправлявана у другій половині дня церковна служба у християн [10, I, 344]; **Діакъ** = дьячекъ, церковный причетникъ, церковникъ [...] [6, 145-146]! *Дяк* – 1. Служитель православної церкви, що допомагає священику під час богослужіння; псаломщик [...] [10, II, 450]; **Догматъ** = ученіе вѣры, членъ вѣры или преданіе церковное, на священномъ писаніи основанное. Иногда значитъ уставъ [...] [6, 148]! *Догмат* – 1. Положення релігійного віровчення, що визнається за незаперечну, вічну, незмінну, “Богом дану” істину. 2. Те саме, що *догма* [10, II, 340]; **Елей** (τό έλαιον) = молодая маслина, деревянное масло; елей [...] [6, 172] → *Елей* – 1. Рослина, перев. маслинова олія, що використовується для церковних обрядів; олива [...] [10, II, 497-498]; **Икона** – греч. είχών = икона, образъ, изображеніе: 1) Христа, Богоматери и святыхъ; 2) событіи изъ священной и церковной истории [...] [6, 219] → *Икона* – живописне, мозаїчне або рельєфне зображення Бога або святого, якому поклоняються віруючі; образ [...] [10, IV, 16]; **Ладанъ, ладонъ** – (греч. λάδανον и ληδανον [...]) = смола благоуханная, которая кладется въ кадильницу, на жаръ или горячіе уголья для благовоннаго куренія, иначе съ греч. называется ѳиміамъ [6, 278] → *Ладан* – ароматична смола, яку добувають із тропічного дерева босвелії; використовують звичайно для куріння під час виконання релігійних обрядів [10, IV, 433-434]; **Обѣтъ** – (εὐχή) = просьба, желаніе, обѣтъ, молитва [...] [6, 372] → *Обіт* – книжн. Урочиста обіцянка, зобов'язання (переважно релігійного характеру); клятва [10, V, 507]; **Геєнна** – греч. γέεννα (по *Остр. ев. геона*) = мѣсто вѣчныхъ мученій [...] [6, 121] → *Геєна* – книжн., церк. Те саме, що *пекло* [10, II, 46]; **Діаконъ** – греч. διακονος = [...] этимъ именемъ называются священнослужители низшей изъ трехъ степеней священства, должность которыхъ состоитъ въ томъ, чтобы помогать, такъ сказать – прислуживать пресвитерамъ и епископамъ [...] [6, 145] → *Диякон* – церк. Помічник священика у відправі церковної служби; нижчий духовний чин [10, II, 293]; **Священникъ** = священнослужитель, получившій чрезъ святительское рукоположеніе благодать Св.Духа, дарующую ему право учить общество вѣрующихъ совершать таинства (кромѣ таинства священства) [...] [6, 586] → *Священик* – церк. Служитель культу православної церкви, за саном середній між дияконом і єпископом, а також особа, що має цей сан; служитель культу, який відправляє церковну службу, ієрей [10, IX, 106]; **Вышній** – (ό άνωθεν) = свыше являемый; (ό υψιστος), высочайшій; (ό άνω), вышній, горній; *вышняя*

(τά άνω), небо и все небесное [...] [6, 112] → *Вишній* – заст. 1. Який знаходиться, міститься на великій відстані від землі; 2. церк. Який виходить з неба, від божества, від Бога; 3. у знач. ім., церк. *вишній*. Божество, Бог [10, I, 544]; **Гордыня** = гордость, високомѣрие; презорство, непокорность; несчастье; όφρός, гордость, слава [6, 128] → *Гордия* – заст. 1. Гордість (у 3 знач.); 2. Чванлива, пихата людина; 3. рідко. Те саме, що *гордість* 2 [10, II, 127]; **Вѣнецъ** = вѣнокъ, корона, діадема, верхъ; на иконахъ: кругъ около главы святого [...] [6, 114] → *Вінець* – 1. рідко. Те саме, що *вінок* 1 [...] 3. заст. Прикраса з золота, коштовного каміння, яку носили на голові. 4. Коштовний головний убір – знак високої влади (царської, королівської та ін.); корона [...] [10, I, 676-677]; **Попъ** – священникъ. Это испорченное слово, вошедшее въ употребление вмѣсто греч. πάππας папа, т.е. отецъ [6, 457] → *Пін* – розм. Духовне звання у православної церкви, середнє між єпископом і дияконом [10, VI, 538].

Як бачимо, у сучасній українській мові ці слова інколи звужують сфери свого вживання: одні мають відтінок книжності, інші належать до церковної або застарілої лексики, а ще інші – навіть до розмовного стилю. У більшості таких слів сьогодні вже важко віднайти специфічні церковнослов'янські риси, і в побуті їх часто сприймають як власне українські. О. Мусорін зауважує, що ця група найбільш нестійка, оскільки не завжди вдається визначити її межі, тому що деякі церковнослов'янські першої групи можуть переходити до другої [3, 2]. Це відбувається тоді, коли на протипагу церковнослов'янській мові в національній з'являється слово з еквівалентним значенням. Як приклад розглянемо історію синонімічного ряду *пін* – *священик* – *ієрей*. Спочатку ці слова належали до першої групи. Пізніше, коли християнство запанувало на Русі, слова *священик* і *пін* переходять до розряду слів, загальних для церковнослов'янської та української мов, і перестають сприйматися як церковнослов'янські. Що ж стосується слова *ієрей*, то воно з цього часу переходить до складу слів, чужих українській мові лише за формою.

Найбільш стійку групу лексичних церковнослов'янських слів становлять слова, що протиставляють церковнослов'янську мову українській лише за формою. Їх проникненню в українську мову заважає те, що в українській мові вже існують слова з подібними чи тотожними значеннями. Тут знаходимо лексику з такими загальновідомими рисами церковнослов'янської мови, як кореневе неповноголосся (*вражда* [10, I, 757], *врата* [10, I, 758], *град* [10, II, 153] *владати* [10, I, 701], *власть* [10, I, 704], *гласити* [10, II, 80], *дерево* [10, II, 410]); слова з написанням -щ- на місці етимологічного *tj (*обіщати* [10, V, 508], *онемоцїти* [10, V, 697], *насущний* [10, V, 210], *вощина* [10, I, 746], *віщий* [10, I, 693], *моцї* [10, IV, 815]); слова з рефлексом -жд- на місці *dj (*вождь* [10, I, 724], *нужда* [10, V, 453], *страждати* [10, IX, 748], *навождення* [10, V, 39], *досаждати* [10, II, 382]); je-, ju-, o- на початку слова (*єдиний* [10, II, 495], *єство* [10, II, 499]; *юдей* [10, XI, 612], *юродивий* [10, XI, 616], *юнак* [10, XI, 613]; *олтар* [10, V, 691], *огень* [10, V, 619], *огонь* [10, V, 619]); суфікси -тель (*вседержитель* [10, I, 763], *освятитель* [10, V, 758], *обличитель* [10, V, 525], *заклинатель* [10, III, 148], *настоятель* [10, V, 204]), -ство/-цтво (*непотребство* [10, V, 364], *воїнство* [10, I, 725], *отроцтво* [10, V, 810], *владичтво* [10, I, 701], *затворництво* [10, III, 344]), -ість/-ость (*всевладність* [10, I, 763], *милість* [10, IV, 703], *милость* [10, IV, 703]), -ущ-/-ющ-, -ащ-/-ящ- (*неминущий* [10, V, 337], *невсипущий* [10, V, 272], *неїмущий* [10, V, 324], *всюдисущий* [10, I, 771], *всеплодющий* [10, I, 764], *всевидющий* [10, I, 763]; *всевидящий* [10, IV, 763], *нездолящий* [10, V, 316], *первородяща* [10, VI, 120], *годящий* [10, II, 105]); префікси во- (*воістину* [10, I, 725], *воєдино* [10, I, 723], *водружати* [10, I, 722], *воцаритися* [10, I, 746]), воз- (*возвеличити* [10, I, 724]), пре- (*пречистий* [10, VII, 548], *престольний* [10, VII, 544], *преподобний* [10, VII, 540], *премногий* [10, VII, 537]), пред- (*предтеча* [10, VII, 531], *представник* [10, VII, 530]), со- (*сотворити* [10, IX, 471], *согрїшати* [10, IX, 437], *собрат* [10, IX, 434], *соратник* [10, IX, 462]); короткі форми прикметників (*жив* [10, II, 52], *здоров* [10, III, 545], *свят* [10, IX, 101]), структурні компоненти складних слів благо-, бого-, веле- добро-, зло- (*благословити* [10, I, 194], *благородний* [10, I, 193], *благовірний* [10, I, 191], *благодатний* [10, I, 192]; *Богородиця* [10, I, 1210], *боговідступний* [10, I, 209], *богоугодний* [10, I, 210], *богослов* [10, I, 210]; *велеречивий* [10, I, 317], *велемудрий* [10, I, 317], *велелюбний* [10, I, 317]; *добродушний* [10, II, 324], *добродіяти* [10, II, 324], *добронравний* [10, II, 325]; *зловісний* [10, III, 598], *зловіщий* [10, III, 599], *зловонний* [10, III, 599], *злодіяння* [10, III, 600]) та ін.

Однак не всі сучасні українські слова зі згаданими вище рисами запозичені безпосередньо зі старослов'янської мови. З такими ознаками в сучасній українській мові вживається чимало слів, які виникли значно пізніше. Для їх творення використано тільки старослов'янські основи або суфікси. Наприклад, за допомогою старослов'янської основи благ- утворено сучасне *блажоустрій* [10, I, 195]; від основи власт- утворено *властолюбний* [10, I, 704]; старослов'янський суфікс тель-маємо в словах новішого походження: *визволитель* [10, I, 397], *вихователь* [10, I, 529]; за допомогою префіксів пре-, пред-, воз- утворені українські слова *прекрасний* [10, VII, 534], *предобрий* [10, VII, 528], *представник* [10, VII, 530], *воzz'єднати* [10, I, 724] та ін. Отже, про

старослов'янське походження лексичних одиниць більш-менш певно можуть свідчити тільки фонетичні ознаки, причому ті, що властиві кореневій частині слова.

Про старослов'янське походження слова може свідчити його церковно-релігійна семантика. Так, на підставі цієї ознаки до старослов'янізмів зараховують такі слова, як *кадити* [10, IV, 69], *образ* [10, IV, 560], *пророк* [10, VIII, 272], *святий* [10, IX, 101], *спокуса* [10, IX, 563], *суєта* [10, IX, 829], *творець* [10, X, 52], *хрестити* [10, XI, 141] та ін.

Третя група церковнослов'янізмів складніша для сучасного дослідження, оскільки, як відзначає О. Мусорін [3, 3-4], сьогодні для нас закрита мовна свідомість давнього русича та недостатньо розвинута слов'янська історична лексикографія. Загальновідомо, що семантична структура слова упродовж історичного розвитку мови зазнає певних змін (одні значення з'являються, інші – зникають, відбувається зміна значень тощо) під впливом як внутрішніх, так і позамовних чинників. На думку вчених, визначальна роль у цих процесах належить позамовним чинникам, адже “розвиток значення слова завжди мав внутрішнє мотивування, пояснюване актуальністю умов, у яких народжувались і закріплювались ті чи ті значення слова” [9, 138-139]. Отже, можна тільки припустити, що кількість церковнослов'янізмів третьої групи досить невелика. Хоча деякі мовні одиниці цієї групи зберегли свою “церковнослов'янськість” у семантиці впродовж усієї історії церковнослов'янської мови, але на сучасному етапі їх витіснили інші загальноживані слова, що й обмежило сфери їх використання, наприклад: *Купѣль* = водоемъ, бассейнъ; особаго устройства большая чаша для крещенія младенцевъ [...] [6, 276] → *Купіль* – 1. Тепла вода для купання; 2. церк. Посудина з водою, в яку опускають дитину при церковному обряді хрещення [10, IV, 403]; *Отець*. – [...] 1) Отець Богъ – первое лицо Св. Троицы, Отець вѣчный, вѣчнаго Сына, Господа нашего Іисуса Христа [...] [6, 394-395] → *Отець* (у значенні *Отець небесний*) – Бог [10, V, 804]; *Палица* = [...] одна изъ принадлежностей архіерейскаго облаченія. Это четырехъугольный платъ, за одинъ уголъ привѣшиваемый при пояскѣ къ правому бедру архіерея [...] [6, 405] → *Палиця* – церк. Частина облачення вищого духівництва у вигляді парчевого квадрата [10, IV, 29]; *Поганный* = языческихъ боговъ почитающій [6, 437] → *Поганий* – [...] 8. Який не сповідує християнської віри, не додержується християнських заповітів у своєму житті [10, VI, 701-702].

На сучасному етапі досить важко чітко обмежувати такі групи слів, оскільки впродовж століть лексеми могли видозмінюватися як внутрішньо, так і зовнішньо (набувати нових семантичних ознак чи словотвірних афіксів, формально змінювати кореневу морфему, на зміну застарілим словам могли приходити нові та ін.). Це давало змогу словам переходити з однієї групи в іншу, що приводило й до кількісної зміни тієї чи тієї групи. Так, наприклад, такі слова, як *вертоград* (сад) [10, I, 334], *грясти* (йти) [10, II, 185], *катехит* (священик) [10, IV, 119], *ланіти* (щоки) [10, IV, 444], *ліпота* (краса) [10, IV, 290], *ложниця* (спальня) [10, IV, 541], *мста* (помста) [10, IV, 818], *отрок* (підліток) [10, V, 810], *облобизати* (поцілувати) [10, V, 528], *нагий* (голий) [10, V, 48], *перст* (палець руки) [10, VI, 333], спочатку належали до першої групи. Пізніше, коли на Русі запанувало християнство, такі лексеми переходять до складу слів, чужих українській мові лише за формою, оскільки на зміну їм прийшли нові, власне українські слова з тим самим значенням.

Отже, регулярність відносин церковнослов'янської та української мов сприяла швидкому поширенню церковнослов'янізмів на Русі, полегшувала розуміння церковнослов'янської літургії для неосвічених прихожан. Саме завдяки системності й регулярності цих відносин церковнослов'янська мова зуміла поєднати в своєму розвитку дві тенденції: тенденцію до максимальної зрозумілості церковного богослужіння для прихожан і тенденцію до максимального формального протиставлення церковнослов'янської мови мовам слов'янським.

Список використаних джерел

1. Горбач О. Вплив староцерковнослов'янської мови на українську літературну мову // Горбач О. Зібрані статті. II. Статті до 1000-ліття християнізації Руси-України. – Мюнхен, 1993. – С. 283-289.
2. Итэсь Е.Г. О коннотативном содержании церковнославянизмов и отражении их стилистической окраски в словаре // Историческая лексика русского языка. – Новосибирск, 1983. – С. 74-97.
3. Мусорин О.Ю. Церковнославянский язык и церковнославянизмы // <http://www.philology.ru/linguistics2/musorin-00.htm>
4. Огієнко І.І. Історія української літературної мови. – К.: Либідь, 1995. – 296 с.
5. Огієнко І.І. Українська церква. – К., 1993. – 214 с.
6. Полный церковно-славянский словарь (со включеніемъ въ него важнѣйшихъ древнорусскихъ словъ и выраженій) / Сост. Г. Дьяченко. – М.: Издательский отдел Московского патриархата, 1993. – 1120 с.
7. Русанівський В.М. Історія української літературної мови. – К.: АртЕк, 2001. – 391 с.
8. Скаб М.В. До питання про вплив церковнослов'янської мови на українську (на матеріалі

семантичного простору лексеми *душа* у “Повісті временних літ”) // Біблія і культура: Зб. наук. праць / За ред. А.Є. Нямцу. – Чернівці: Рута, 2005. – С. 412-415.

9. Скаб М.В. Закономірності концептуалізації та мовної категоризації сакральної сфери. – Чернівці: Рута, 2008. – 560 с.
10. Словник української мови: В 11-ти т. – К.: Наукова думка, 1970-1980.
11. Тарновецька-Ткач Л.О. До історії церковнослов'янізмів у мові українських освічених верств (за текстами листів і щоденників XIX – початку XX ст.) // Проблеми гуманітарних наук: Наукові записки ДДНУ імені Івана Франка / Ред. кол. В.П.Мельник та ін. – Дрогобич: Вимір, 2000. – Випуск п'ятнадцятий. – С. 246-257.
12. Шевченко Л.Л. Біблія і становлення української літературної мови // Мовознавство. – 2004. – № 5-6. – С. 56-62.

Анотація. У статті проаналізовано церковнослов'янізми сучасної української мови з погляду відповідності їх зовнішньої та внутрішньої форм питомо українським лексемам та аспекти впливу церковнослов'янської мови на українську. Проведено порівняльно-семантичний аналіз лексем сучасного словника української мови з лексемами словника церковнослов'янської мови Г. Дьяченка.

Ключові слова: церковнослов'янська мова, українська мова, церковнослов'янізм, лексема, мовна одиниця, лексичне значення.

Summary. Some features of development of modern Ukrainian during the last ten ages and aspects of influence on it of ecclesiastical language are analysed in the article. The compare-semantic analysis of lexemes of modern dictionary of Ukrainian is conducted with the lexemes of dictionary of ecclesiastical language of G.Diachenko.

Key words: ecclesiastical language, ukrainian language, ecclesiastical word, lexeme, linguistic unit, semantic.

УДК 821.161.2'06-3(045)

Новицька О.А.

СОЦІАЛЬНЕ І НАЦІОНАЛЬНЕ В АСПЕКТІ ХУДОЖНЬОГО СПРИЙНЯТТЯ ПРОЗОПИСУ АНТОНА КРУШЕЛЬНИЦЬКОГО

Актуальність статті. Кінець XIX – початок XX століття і в Галичині й на Великій Україні була це доба відновленої національної традиції, доба великих зусиль і ще більших надій на майбутнє. Український націоналізм перейшов помітну перебудову. З літературного, етнографічного, романтичного націоналізму він перетворюється на всіх українських землях в реальний націоналізм, з тим, що на Радянській Україні українська довоєнна національність перетворюється в державну націю, на західно-українських землях вона стає далі недержавною національністю, однак не тільки з претензіями втрати ролі державної нації, але й бажанням накинути своє розуміння державності й націоналізму – Радянській Україні. Однак, на хвилі якісної зміни ціннісних орієнтирів, з'являються молоді письменники, які давали змогу Великій Україні виявити себе на її культурному полі: Йосип Маковей, Лесь Мартович, Микола Вороний, Богдан Лепкий, Петро Карманський, Микола Філянський, Степан Васильченко, Антон Крушельницький, Микола Хвильовий та інші. Рвучким і напруженим був темп суспільно-політичного життя на грані XIX – XX століття. Події цієї доби надзвичайно впливали на світогляд письменників та урізноманітнювали життя і давали ще не знаний за темами матеріал для художньої творчості. Аналіз літературної спадщини письменників “молодої генерації” сучасними дослідниками української літератури такими, як: Осип Турянський, С.М. Трофімук, В. Агеєва, М.П. Кодак, Л. Дем'янівська, І.О. Денисюк, С. Єфремов дає змогу відчувати ідейний хаос цієї епохи. Наукове вивчення літературного доробку напівзабутих, репресованих літераторів (Антон Крушельницького, Олександра Соколовського, Якова Жарка та інших) є актуальною темою в літературному процесі, оскільки саме вони давали сили для боротьби за українську національну справу, перебуваючи в центрі політичних, соціальних, етичних проблем сучасності.

Мета нашої статті – розкрити соціальні та національні явища художньої спадщини Антона Крушельницького на тлі розвитку українського письменства кінця XIX – початку XX століття.